

Dr Agnieszka Anna Siedlecka

Załącznik nr 1.

Państwowa Szkoła Wyższa

im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej

Wydział Nauk Ekonomicznych i Technicznych

Katedra Ekonomii i Zarządzania

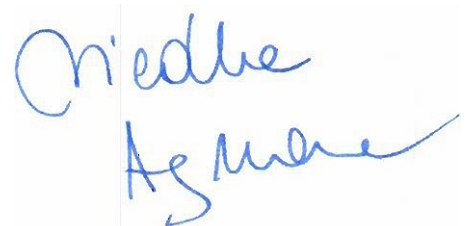
Zakład Ekonomii

Autoreferat

przedstawiający opis dorobku i osiągnięć naukowych

dr Agnieszki Anny Siedleckiej

Biała Podlaska 2019

Spis treści

	strona
1. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe według daty ich uzyskania	3
2. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych	3
3. Syntetyczna prezentacja rozwoju naukowego	3
3.1. Aktywność i funkcjonowanie wiejskich gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną	4
3.2. Zachowania i aktywność gospodarstw domowych w powiązaniu z walorami środowiska przyrodniczego	6
3.3. Zrównoważona konsumpcja gospodarstw domowych i jakość życia jako sposób wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego	9
3.3.1. Zrównoważona konsumpcja	9
3.3.2. Środowisko a jakość życia	11
4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.)	13
4.1. Tytuł osiągnięcia naukowego, autor, wydawnictwo, miejsce i rok wydania	13
4.2. Charakterystyka osiągnięcia naukowego. Omówienie celu naukowego rozprawy, osiągniętych wyników i podstawowych wniosków	14
5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych	27

Medle

1. Posiadane dyplomy i stopnie naukowe według daty ich uzyskania

- 1999 dyplom ukończenia 5-letnich studiów magisterskich – Wydział Ekonomiczny Uniwersytetu w Białymstoku, kierunek: ekonomia; praca magisterska pt. „Uwarunkowania i koncepcje podziału terytorialnego kraju” przygotowana pod kierunkiem dr Marzeny Poniatowicz
dyplom nr WE 2193/Z potwierdzający nadanie tytułu magistra 28 czerwca 1999 r. w Białymstoku
- 2007 dyplom uzyskania stopnia naukowego doktora nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii; rozprawa doktorska pt. „Adaptacja wiejskich gospodarstw domowych do warunków gospodarki rynkowej” przygotowana pod kierunkiem prof. zw. dr. hab. Mieczysława Adamowicza
dyplom nr 03115/2007 wydany 20 listopada 2007 r. w Warszawie

2. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych

od	do	stanowisko	
1.10.2000	30.09.2002	asystent, funkcja z-cy kierownika specjalności Zarządzanie Przedsiębiorstwem	PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej
1.10.2002	30.06.2007	asystent, funkcja z-cy kierownika Zakładu Zarządzania Przedsiębiorstwem	
1.07.2007	31.08.2009	starszy wykładowca, funkcja z-cy kierownika Zakładu Zarządzania Przedsiębiorstwem	
1.09.2009	31.08.2013	starszy wykładowca, funkcja dyrektora Instytutu Ekonomii i Zarządzania	
1.09.2013	31.08.2017	starszy wykładowca, funkcja kierownika Zakładu Ekonomii	
1.09.2017		od 1.10.2017 r. asystent; prodziekan Wydziału Nauk Ekonomicznych i Technicznych	

3. Syntetyczna prezentacja rozwoju naukowego

Moje zainteresowania naukowo-badawcze koncentrują się w obszarze ekonomiki gospodarstw domowych, ze szczególnym uwzględnieniem gospodarstw domowych zlokalizowanych na obszarach wiejskich. Prace badawcze i będące ich efektem publikacje naukowe mojego autorstwa można sklasyfikować w następujących nurtach tematycznych, powiększających sukcesywnie obszar moich zainteresowań naukowych:

- aktywność i funkcjonowanie wiejskich gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną,
- zachowania i aktywność gospodarstw domowych w powiązaniu z walorami środowiska przyrodniczego,
- zrównoważona konsumpcja gospodarstw domowych i jakość życia jako sposób wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego,
- próśrodowiskowe zachowania gospodarstw domowych i ich znaczenie.

Gospodarstwo domowe jest podstawowym podmiotem ekonomicznym, który występuje powszechnie w każdej gospodarce narodowej. Gospodarstwa domowe mogą być grupowane i klasyfikowane według różnych kryteriów. Jednym z nich jest dychotomiczny podział na gospodarstwa miejskie i wiejskie. Około 38% ludności Polski zamieszkuje obszary wiejskie i funkcjonuje w ramach wiejskich gospodarstw domowych. Współcześnie tereny wiejskie wokół miast coraz częściej stają się miejscem zamieszkania ludności migrującej z miast na obszary wiejskie. Na ogół te przemieszczone gospodarstwa domowe są powiązane z pracą zawodową w mieście i nie prowadzą działalności rolniczej. Także na terenach oddalonych od miast coraz mniej gospodarstw domowych wykazuje aktywność w zakresie produkcji rolniczej. Rodzaj pracy wykonywanej przez członków gospodarstw domowych i źródło pozyskiwania dochodów decyduje w dużym stopniu o charakterze oraz istocie tychże gospodarstw, o jakości życia ich członków oraz o zachowaniach. Wszystko to ma wpływ na kształt stosunków społecznych i przebieg procesów ekonomicznych w kraju czy w poszczególnych regionach. To leżało u podstaw mojego zainteresowania zagadnieniem funkcjonowania gospodarstw domowych (tytuł rozprawy doktorskiej „Adaptacja wiejskich gospodarstw domowych do warunków gospodarki rynkowej”). W pierwszych latach pracy zawodowej, po uzyskaniu stopnia doktora, moja uwaga i aktywność badawcza skoncentrowały się na gospodarstwach domowych, których członkiem jest osoba niepełnosprawna. Na realizację tych badań pozyskane zostały środki finansowe z funduszu PFRON.

3.1. Aktywność i funkcjonowanie wiejskich gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną

Tematyka pierwszych badań podjętych po uzyskaniu przeze mnie stopnia doktora w pewnym stopniu stanowi pogłębienie zagadnień związanych z dysertacją doktorską. Badania w obszarze tego nurtu realizowałam w ramach projektu „Determinanty aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich”¹ finansowanego ze środków PFRON (Umowa nr 3/4/WRP/B/08 o finansowaniu projektu badawczego).

W Polsce osoby niepełnosprawne to znaczna grupa, stanowiąca ponad 12% ludności i współtworząca 1/3 gospodarstw domowych². W związku z tym problematyka funkcjonowania gospodarstw domowych, których członkami są osoby niepełnosprawne była i jest nadal istotnym zagadnieniem naukowym. Jednym z ważnych problemów związanych z niepełnosprawnością w ramach gospodarstw domowych było między innymi poszukiwanie nowych możliwości aktywizacji

¹ Udział w badaniach brało 5000 gospodarstw domowych z terenu całej Polski, realizowane one były w okresie od czerwca 2010 r. do czerwca 2011 r. z wykorzystaniem autorskiego kwestionariusza ankiety.

² Wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań przeprowadzonego w 2011 r. wskazały, iż liczba osób niepełnosprawnych na koniec marca 2011 r. wynosiła niemal 4,7 mln (4697,0 tys.). Według danych Głównego Urzędu Statystycznego liczba gospodarstw domowych na koniec marca 2011 r. kształtowała się na poziomie 13572,0 tys. podmiotów. Oznacza to, że na jedno przeciętne gospodarstwo przypada 0,34 osoby niepełnosprawnej lub że osoba niepełnosprawna znajduje się w co trzecim gospodarstwie domowym.

zawodowej niepełnoprawnych na rynku pracy, usprawnienie tej grupy ludzi, a także większa aktywizacja społeczna gospodarstw domowych i społeczności lokalnych.

Z punktu widzenia gospodarstwa domowego i realizacji jego podstawowej funkcji, jaką jest zaspokajanie potrzeb tworzących go mieszkańców, istotna jest rola osób niepełnosprawnych jako aktywnych uczestników rynku pracy. Ich dochód, uzyskiwany dzięki podjęciu pracy zawodowej, to istotny wkład do budżetu gospodarstwa domowego. Dodatkowo praca pełni funkcję socjalizacyjną, a ta niejednokrotnie jest ważniejsza. Badania i analizy na temat kształtowania się źródeł dochodów gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną, prowadzących działalność rolniczą, zostały podsumowane w artykule „*Sytuacja dochodowa gospodarstw domowych prowadzących działalność rolniczą współtworzonych przez osoby niepełnosprawne*” (pozycja 5.8. w załączniku 3.). Przeprowadzone analizy pozwoliły na wykazanie powiązania aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych z poziomem uzyskiwanych świadczeń socjalnych. Wykryto, iż renta stanowi bardzo ważne, w znacznej części dominujące, źródło dochodów, co w znaczącej części przypadków jest czynnikiem kształtującym aktywność zawodową. Uzyskane dane pozwoliły stwierdzić, że barierą i jednocześnie powodem zawodowej bierności osób niepełnosprawnych jest uzyskiwanie świadczeń socjalnych. Te wyniki potwierdziły dalsze analizy i rozważania zaprezentowane w artykule „*Wybrane zachowania ekonomiczne członków wiejskich gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną*” (pozycja 5.19. w załączniku 3.).

Rozpatrywanie sytuacji dochodowej gospodarstw domowych z osobami niepełnosprawnymi pozwoliło wnioskować, iż istnieje zależność pomiędzy stopniem niepełnosprawności oraz czasem orzeczenia o niepełnosprawności a wiodącym źródłem dochodów w gospodarstwie domowym. Im niższy jest stopień niepełnosprawności, tym mniejsze znaczenie mają dochody z tytułu renty w dochodach ogółem. W przypadku orzeczeń niepełnosprawności na czas nieokreślony przyznana renta staje się głównym źródłem dochodów. Pozwoliło to stwierdzić, iż w sytuacji gdy gospodarstwa domowe nie mają pewności co do ciągłości osiągnięcia dochodów z tytułu renty, osoby niepełnosprawne są zdecydowanie bardziej aktywne w poszukiwaniu dodatkowych źródeł dochodów. Jest to niezwykle istotne z punktu widzenia programowania polityki społecznej w zakresie poszukiwania narzędzi aktywizacji zarówno samych osób niepełnosprawnych, jak też i członków ich gospodarstw domowych. Renta i brak obawy przed jej utratą to czynnik utrudniający aktywność zawodową niepełnosprawnych.

Innym ważnym badanym zagadnieniem było postrzeganie niepełnosprawności zarówno przez przedsiębiorców, jak też i samych zainteresowanych. Dlatego też artykuł „*Sytuacja bezrobotnych osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich*” (pozycja 5.2. w załączniku 3.) odnosi się do potrzeby podejmowania działań o charakterze ogólnokrajowym, a wnioski wskazywały na potrzebę dążenia do likwidacji barier ekonomicznych i mentalnych dla niepełnosprawnych. Można to uznać za istotny wkład w ogólnopolską dyskusję nad problemem aktywności zawodowej niepełnosprawnych. Rozważania na temat zmian w systemie pomocy niepełnosprawnym w aspekcie poszukiwania pracy

podjęte zostały także w kolejnym artykule „*Niepełnosprawny jako aktywny uczestnik rynku pracy*” (pozycja 5.6. w załączniku 3.). Zwrócono w nim uwagę na prawodawstwo w zakresie kreowania uwarunkowań zatrudniania niepełnosprawnych. Uzyskane wyniki wskazały bowiem, iż instytucje do tego celu powołane nie spełniają swej funkcji i niepełnosprawni sami muszą podejmować działania w celu nawiązania kontaktów z pracodawcami.

Część opracowań zawierających ocenę sytuacji ekonomicznej i społecznej osób niepełnosprawnych jest rezultatem prac zbiorowych analizujących zróżnicowane aspekty i perspektywy tego problemu. Zaliczyć można do nich następujące opracowania: „*The use of personal computers and Internet networks by professionally active people with disabilities living in rural areas*” (pozycja 5.21. w załączniku 3.), „*Sytuacja ekonomiczno-społeczna osób niepełnosprawnych na rynku pracy w opinii przedsiębiorców*” (pozycja 6.10. w załączniku 3.), „*Ocena sytuacji ekonomicznej gospodarstw domowych osób niepełnosprawnych w opinii badanych*” (pozycja 6.9. w załączniku 3.). Wskazano w nich na zróżnicowane postrzeganie problemu niepełnosprawnych przez przedsiębiorców i samych niepełnosprawnych oraz na role nowoczesnych narzędzi informatycznych w rozwiązywaniu problemu niepełnosprawności.

3.2. Zachowania i aktywność gospodarstw domowych w powiązaniu z walorami środowiska przyrodniczego

Tematyka ochrony środowiska w dobie wzrastającego zagrożenia związanego z niekorzystnym wpływem działalności człowieka na środowisko stała się przedmiotem dyskusji zarówno wśród naukowców, jak i praktyków. Na kondycję walorów oraz zasobów środowiska duży wpływ mają zachowania produkcyjne i konsumpcyjne gospodarstw domowych. Zainspirowało mnie to do podjęcia badań na temat aktywności i zainteresowania gospodarstw domowych tym problemem. Zostały one przeprowadzone w ramach projektu badawczego pt. „*Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*” nr 2011/01/D/HS4/03927 finansowanego przez NCN w Krakowie. Badania, których wyniki przedstawiono w dwóch monografiach i licznych artykułach, przeprowadzono w 2013 r. na terenie 40 gmin wiejskich i miejsko-wiejskich województwa lubelskiego. W każdej gminie w badaniach ankietowych wzięło udział po 5 gospodarstw (łącznie 200) z użytkownikiem gospodarstwa rolnego o powierzchni co najmniej 5 ha UR (z czego 3 gospodarstwa realizowały programy rolno-środowiskowe). W ramach grupy 200 gospodarstw znalazło się: 30 gospodarstw rolnych dużych o powierzchni powyżej 50 ha, produkujących głównie na rynek; 60 gospodarstw konwencjonalnych o średniej powierzchni 5-10 ha – zajmujących się typową produkcją rolniczą, z wyłączeniem działów specjalnych produkcji rolniczej oraz produkcji warzywniczej; 60 gospodarstw ekologicznych certyfikowanych, 50 gospodarstw agroturystycznych.

Badania działalności gospodarstw domowych, z użytkownikiem gospodarstwa rolnego, funkcjonujące w oparciu o walory środowiska przyrodniczego koncentrowały się głównie na produkcji ekologicznej i świadczeniu usług agroturystycznych. Produkcja ekologiczna w Polsce zaczęła się prężnie rozwijać w trakcie akcesji do UE. Samo przystąpienie do Unii Europejskiej wzmogło zainteresowanie realizacją produkcji ekologicznej. Badania wykazały, że zdecydowanie ważnym czynnikiem wpływającym na decyzje o prowadzeniu produkcji ekologicznej są sprzyjające warunki naturalne obszarów przyrodniczo cennych, takie jak brak zanieczyszczenia środowiska, zwłaszcza środowiska glebowego i powietrza (*„Uwarunkowania i perspektywy rozwoju gospodarstw ekologicznych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego”* pozycja 5.13. w załączniku 3.).

Przeprowadzone badania pozwoliły na wyodrębnienie i ocenę korzyści ekonomicznych i pozaekonomicznych wpływających na decyzję o rozpoczęciu produkcji ekologicznej. Wykazano, że poza spodziewanymi korzyściami ekonomicznymi ważnymi przesłankami podejmowania produkcji ekologicznej są następujące: możliwość spożywania zdrowej żywności, a także satysfakcja z prowadzonej działalności rolniczej, do której można zaliczyć produkcję przyjazną dla społeczeństwa (*„Uwarunkowania ekologizacji rolnictwa w województwie lubelskim w opinii respondentów”* – pozycja 5.3. w załączniku 3.). Rozwój produkcji ekologicznej związany jest ze wsparciem uzyskiwanym przez producentów ze środków budżetowych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej. Problematyka wsparcia stanowiła przedmiot zainteresowania dwóch artykułów: *„Institutions and Organizations in the Development of Organic Farms in the Lubelskie Voivodship”* (pozycja 5.9. w załączniku 3.) i *„Ocena wsparcia rolnictwa ekologicznego przez instytucje z otoczenia rolnictwa”* (pozycja 5.4. w załączniku 3.). W publikacjach tych zaprezentowano nowe podejście do problematyki. Praca pt. *„Ocena wsparcia rolnictwa ekologicznego przez instytucje z otoczenia rolnictwa”* wskazuje na rodzaje pomocy, jakiej oczekują producenci. W głównej mierze jest to wsparcie finansowe, obejmujące dopłaty do kredytów, natomiast w sferze pozafinansowej respondenci oczekują głównie doradztwa oraz pomocy w promocji produktów. Nowym elementem w przeprowadzonych badaniach była analiza form wsparcia i ocena instytucji oferujących to wsparcie. Z badań wynika, że szczególnie ważnymi instytucjami wspierającymi rozwój produkcji ekologicznej powinny być, obok wyspecjalizowanych instytucji doradczych, instytucje samorządu terytorialnego.

Ocena pomocy w realizacji produkcji żywności ekologicznej przez jednostki samorządu terytorialnego stanowiła przedmiot rozważań w artykule *„Local government as a public institution supporting organic production in the opinion of the producers from natural valuable areas of the Lublin voivodeship (Poland)”* (pozycja 7.5. w załączniku 3.). Analiza aktów prawnych dotyczących różnych szczebli samorządu terytorialnego dowiodła, iż problematyka produkcji ekologicznej nie ma wyraźnego wskazania w ustawodawstwie, co by mogło być przedmiotem zainteresowania i działalności samorządów. Ten brak oceniony został jako niekorzystny dla rozwoju obszarów wiejskich. Jest to również istotne ze względu na fakt, iż rynek żywności ekologicznej stanowi obecnie jeden z najszybciej

rozwijających się segmentów rynku żywności detalicznej na świecie. Chociaż rozwój tego rynku w Polsce wiąże się ze zmianami zachodzącymi w umocnieniu się postaw konsumpcyjnych w społeczeństwie, badania wykazały, że istnieje konieczność marketingowego wsparcia tego procesu. Zmiany w tych postawach wobec środowiska i produktów ekologicznych zachodzą między innymi w wyniku działań marketingowych podejmowanych przez producentów żywności ekologicznej, z wykorzystaniem narzędzi marketingu mix. Ważność tego zagadnienia podkreślono w artykule „Wybrane zagadnienia z marketingu żywności ekologicznej w gospodarstwach rolnych województwa lubelskiego” (pozycja 5.9. w załączniku 3.). Przedmiotem zainteresowania tej pracy była analiza elementów marketingu-mix realizowanych w gospodarstwach ekologicznych. Na podstawie przeprowadzonych badań sformułowano wnioski o potrzebie realizacji szkoleń merytorycznych pozwalających na podniesienie świadomości producentów: o roli, znaczeniu i możliwościach, jakie stwarza dobrze dobrana polityka zarządzania marketingowego. Z badań wynika, że producenci stosują ograniczoną gamę instrumentów promocyjnych i narzędzi budowania wizerunku gospodarstwa ekologicznego.

Obszary przyrodniczo-cenne województwa lubelskiego, które zostały zdefiniowane w monografii „Środowiskowe aspekty funkcjonowania wiejskich gospodarstw domowych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego” (pozycja 1.7. w załączniku 3.) są charakterystycznym terenem, który może z powodzeniem pełnić rolę turystycznej enklawy Polski Wschodniej. Tworzenie atrakcyjnego produktu w gospodarstwach agroturystycznych na tych terenach jest zdecydowanie łatwiejsze niż na terenach pozostałych. Problem ten stanowił przedmiot rozważań w artykule „Oferta produktowa jako element marketingu-mix w gospodarstwach agroturystycznych obszarów przyrodniczo cennych województwa lubelskiego” (pozycja 5.12. w załączniku 3.).

Nowym spojrzeniem na analizowany aspekt było porównanie oferty gospodarstw agroturystycznych z terenu obszarów przyrodniczo cennych i pozostałych, co pozwoliło na stwierdzenie, iż jest ona zdecydowanie bogatsza na terenach o wyższych walorach środowiskowych. Gospodarstwa domowe, podejmując się świadczenia usług agroturystycznych, pomimo ważności celów środowiskowych kierują się głównie celami ekonomicznymi. Jednakże w przypadku gospodarstw umiejscowionych na obszarach przyrodniczo cennych walory związane z atrakcyjnością tych terenów są zdecydowanie ważniejsze przy podejmowaniu decyzji o rozpoczęciu działalności. Wartością dodaną artykułu „Agrotourism as a form of balanced and multifunctional development of high nature value farmland areas in the Lubelskie voivodship” (pozycja 7.4. w załączniku 3.) jest analiza i wartościowanie czynników wpływających na decyzje o rozpoczynaniu działalności przez gospodarstwa domowe z terenów przyrodniczo cennych i pozostałych. Aktywność gospodarstw domowych zarówno w zakresie prowadzenia produkcji ekologicznej, jak też działalności agroturystycznej wiąże się z wiedzą o środowisku i wrażliwością w tym zakresie, czyli poziomem świadomości ekologicznej. Problem kreowania tej świadomości oraz czynników na nią wpływających był przedmiotem rozważań w artykule „Determinanty świadomości ekologicznej w kontekście budowania jakości kapitału ludzkiego

rolników z obszarów przyrodniczo cennych województwa lubelskiego” (pozycja 6.13. w załączniku 3.). Dodatkowo przeprowadzono ocenę poziomu zainteresowania problematyką środowiska przyrodniczego w poszczególnych kategoriach gospodarstw. Ocena ta stanowi istotną wartość poznawczą, gdyż odnosi się do poziomu zainteresowania w czterech różnych grupach gospodarstw: agroturystycznych, ekologicznych, dużych i konwencjonalnych.

3.3. Zrównoważona konsumpcja gospodarstw domowych i jakość życia jako sposób wdrażania koncepcji rozwoju zrównoważonego

Równoległe z badaniami nad aktywnością i zachowaniami gospodarstw domowych prowadziłam badania nad zrównoważoną konsumpcją i jakością życia w powiązaniu z koncepcją rozwoju zrównoważonego. Część publikacji z tego zakresu powstała w ramach projektu badawczego pt. „Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego” nr 2011/01/D/HS4/03927 finansowanego przez NCN w Krakowie oraz dwóch projektów badawczych realizowanych w PSW w ramach działalności statutowej „Gospodarstwo domowe a środowisko przyrodnicze” oraz „Konsumpcja wiejskich i miejskich gospodarstw domowych w latach 2012-2016”. Oba projekty badawcze, którymi kierowałam, koncentrowały się na zbliżonej problematyce funkcjonowania gospodarstw domowych. Głównym osiągnięciem tych badań jest próba zakwalifikowania i sposobu pojmowania zrównoważonej konsumpcji i jakości życia w różnych środowiskach funkcjonowania gospodarstw domowych.

3.3.1. Zrównoważona konsumpcja

Konsumpcja zrównoważona jest procesem zaspokajania potrzeb dążącym do podnoszenia jakości życia przy jednoczesnym racjonalnym wykorzystaniu posiadanych zasobów oraz zachowaniu możliwości wykorzystania ich przez przyszłe pokolenia. Realizacja założeń konsumpcji zrównoważonej wiąże się z podnoszeniem poziomu świadomości ekologicznej.

Gospodarstwo domowe jest podmiotem gospodarującym głównie w sferze konsumpcji. Podstawowym celem gospodarstwa domowego jest zaspokajanie potrzeb wszystkich jego członków. Rozmiary i struktura konsumpcji oraz sposoby zaspokajania potrzeb i pułapy osiąganego stopnia ich zaspokojenia są zróżnicowane dla różnych grup gospodarstw. Badania w tym obszarze przeprowadzone na początkowym etapie po obronie pracy doktorskiej odnosiły się do tych zagadnień. Przykładem był artykuł prezentujący nowe podejście do samozaopatrzenia, a mianowicie rozpatrywanie jego poziomu na podstawie subiektywnej oceny kierowników gospodarstw domowych w poszczególnych kategoriach gospodarstw z uwzględnieniem fazy życia i rodzaju gospodarstwa, ze względu na kategorię głównego źródła dochodów („*Samozaopatrzenie – metoda zaspokajania potrzeb konsumpcyjnych wiejskich gospodarstw domowych na przykładzie województwa lubelskiego i mazowieckiego*” – pozycja 6.2. w

załączniku 3.). Podejście to pozwoliło na określenie czynników wpływających na poziom samozaopatrzenia i samoobsługi. Samozaopatrzenie okazuje się istotnym sposobem pozyskiwania żywności wysokiej jakości oraz żywności ekologicznej.

Kolejnym obszarem mojego zainteresowania naukowego stała się problematyka rozwoju zrównoważonego z uwzględnieniem środowiska przyrodniczego. Skoncentrowałam się na pojęciu zrównoważonej konsumpcji i jej znaczeniu dla zrównoważonego rozwoju. Ta problematyka stanowiła element badań w ramach projektu NCN, a później w ramach badań własnych. Wyniki badań opublikowane zostały m.in. w artykule „*Sustainable consumption as a behaviour model of households*” (pozycja 7.6. w załączniku 3.), w którym zaproponowana została nowa klasyfikacja postaw konsumenckich w oparciu o decyzje związane z podejściem do środowiska. Propozycja ta opierała się na wynikach przeprowadzonych badań ankietowych, zrealizowanych w 2016 r. w grupie 100 kierowników gospodarstw domowych. Dobór próby miał charakter doboru nielosowego. Wyodrębnione zostały trzy kategorie postaw: obojętna wobec środowiska, nieskrajna – niejednoznaczna prośrodowiskowo, brak jednoznacznej postawy – nie można wskazać, czy konsument kieruje się kwestiami środowiskowymi. Trzecia postawa to postawa prośrodowiskowa. Kierownicy gospodarstw domowych, a więc konsumenci o postawie prośrodowiskowej, w największym stopniu zwracali uwagę przy podejmowaniu decyzji na aspekty niezagrażające środowisku przyrodniczemu, zarówno w kontekście własnych działań produkcyjnych i funkcjonalnych, jak działalności usługodawców.

W oparciu o stworzoną klasyfikację postaw wobec środowiska i zachowań nabywczych mających wpływ na środowisko analizie poddano zachowania konsumentów na rynku artykułów spożywczych („*Postawa konsumencka względem środowiska przyrodniczego a zachowania nabywcze gospodarstw domowych na rynku artykułów spożywczych*” – pozycja 5.18. w załączniku 3.). Uzyskane wyniki pozwoliły stwierdzić, iż zainteresowanie środowiskiem i jego problematyką istotnie przekłada się na decyzje zakupowe na rynku artykułów żywnościowych. Pozwoliło to postawić wniosek, iż istnieje potrzeba poszerzenia wiedzy konsumentów w zakresie problematyki środowiskowej w celu budowania świadomości ekologicznej. Wiąże się to także z kolejnym istotnym elementem rozważań, związanych nie tylko z konsumpcją żywności, ale także z wykorzystaniem innych dóbr, w tym problem marnotrawstwa i gospodarki odpadami. W artykule „*Zrównoważona konsumpcja a marnotrawstwo żywności w opinii kierowników gospodarstw domowych*” (pozycja 5.23. w załączniku 3.) zaproponowane zostało nowe podejście analityczne do zagadnienia marnotrawstwa żywności poprzez badanie opinii kierowników gospodarstw na temat konsumpcji zrównoważonej oraz roli zachowań konsumentów wobec środowiska. Chodziło zwłaszcza o aktywność przyczyniającą się do poprawy stanu środowiska. Badania wskazały, że można mówić o pewnych niekonsekwencjach w opiniach i działaniach gospodarstw domowych. Przykładem tego są sytuacje, kiedy kierownik gospodarstwa domowego, mając świadomość negatywnego wpływu konsumpcji na środowisko, nie ograniczył skutecznie w praktyce marnotrawstwa żywności w swoim gospodarstwie. Faktem jest jednak, że skala marnotrawstwa żywności w gospodarstwach, w których kierownik gospodarstwa wykazywał się wiedzą

i wrażliwością ekologiczną, była znacznie niższa niż w tych, w których kierownika cechowała obojętna postawa wobec kwestii środowiskowych. W tych gospodarstwach wyrzucanie żywności miało zdecydowanie większą skalę niż w pozostałych podmiotach. Oznacza to, że istnieje ciągła potrzeba poszerzania wiedzy i budowania prośrodowiskowych postaw konsumenckich.

Wynikiem badań jest również stwierdzenie, iż rozwiązaniem pozwalającym na ograniczenie skali marnotrawstwa mogą być zmiany w ustawodawstwie odnoszące się do selekcji odpadów. Pilotażowy sondaż wskazuje, że narzędziem wspomagającym dążenie do stworzenia możliwości recyklingu przez selektywną zbiórkę odpadów jest Ustawa z 1 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o utrzymaniu czystości i porządku w gminach oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2011, nr 152, poz. 897). W wyniku wejścia jej w życie znaczna część gospodarstw domowych rozpoczęła selektywną zbiórkę odpadów („*Normy prawne jako narzędzie kreowania gospodarki odpadami gospodarstw domowych*” – pozycja 5.14. w załączniku 3.). Wskazany akt prawny wymógł na samorządach gminnych wprowadzenie dwojakiego rodzaju opłat za wywóz odpadów – wyższych w przypadku braku selektywnej zbiórki. Czynniki ekonomiczne (wyższe opłaty za wywóz odpadów w przypadku niesegregowania) w zdecydowany sposób wpłynął więc na modyfikację podejścia do zbiórki odpadów w gospodarstwach domowych.

Wyniki realizowanych badań jednoznacznie wskazują, iż istnieje ciągła potrzeba wzmocnienia, a nawet kreowania świadomości ekologicznej zarówno wśród mieszkańców obszarów wiejskich, jak i miast. Wprowadzenie tzw. ustawy śmieciowej wskazuje na to, że skutecznym narzędziem mogą być rozwiązania prawne. Dla zbudowania większej świadomości środowiskowej potrzebne jest poszukiwanie innych metod i bodźców oddziaływania. Duże znaczenie mogą mieć metody związane z poziomem edukacji środowiskowej na poszczególnych szczeblach kształcenia.

3.3.2. Środowisko a jakość życia

Jakościowa ocena życia jest trudna do precyzyjnego określenia, a zwłaszcza do empirycznego sklasyfikowania. Zagadnienie jakości życia jest problemem badań o charakterze interdyscyplinarnym, który stanowi również przedmiot zainteresowania ekonomii. Jedną z klasyfikacji tego pojęcia stosuje podział na obiektywną i subiektywną jakość życia. Jakość obiektywna zbliżona jest do takich pojęć jak warunki życia, standard życia. Oznacza całokształt warunków o charakterze obiektywnym, w których funkcjonuje gospodarstwo domowe, warunki te głównie dotyczą infrastruktury³. Jakość subiektywna jest to ocena zadowolenia z różnych aspektów życia. Dotyczy postrzegania własnego życia względem innych podmiotów czy określonych wartości funkcjonujących w konkretnych warunkach politycznych, społecznych i gospodarczych. Zarówno jedna, jak i druga kategoria jakości życia stanowiły przedmiot rozważań w realizowanych badaniach i przygotowywanych publikacjach.

³ J. Czapiński, *Ekonomia szczęścia i psychologia bogactwa*, „Nauka” nr 1, Warszawa 2008, s. 51.

Problematyka obiektywnej jakości życia poruszana była w następujących pracach:

- „*Warunki mieszkaniowe jako miernik obiektywnej jakości życia osób niepełnosprawnych*” – pozycja 5.4. w załączniku 3.
- „*Obiektywna jakość życia jako kategoria rozwoju zrównoważonego na przykładzie gmin województwa lubelskiego*” – pozycja 5.1. w załączniku 3.
- „*Definition and measurement of objective quality of life for assessing the level of sustainable development of rural communities*” – pozycja 7.1. w załączniku 3.
- „*Warunki mieszkaniowe wiejskich gospodarstw domowych w Polsce na tle wybranych państw Unii Europejskiej*” – pozycja 5.2. w załączniku 3.

Osią wiodącą tych badań i uzyskanych wyników było dążenie do wiązania pojęcia jakości życia wiejskich gospodarstw domowych z koncepcją równoważonego rozwoju i zrównoważonej konsumpcji. W wielu definicjach charakteryzujących rozwój zrównoważony autorzy zwracają uwagę na fakt, iż rozwój ten ma zapewnić zarówno wzrost dochodów, jak i poprawiać jakość życia społeczeństw. Do jakości życia w kontekście rozwoju zrównoważonego odniosłam się w dwóch artykułach. Artykuł „*Definition and measurement of objective quality of life for assessing the level of sustainable development of rural communities*” koncentrował się na doświadczeniach polskich i światowych w kontekście analizy możliwości obiektywnej oceny jakości życia. W kolejnym zaproponowana została analiza obiektywnej jakości życia w gminach wiejskich i miejsko-wiejskich województwa lubelskiego. Wartością dodaną było stworzenie katalogu zmiennych pozwalających na ocenę stopnia zrównoważenia gmin w 6 kategoriach oceny („*Obiektywna jakość życia jako kategoria rozwoju zrównoważonego na przykładzie gmin województwa lubelskiego*”). Przeprowadzona analiza wskazała na zróżnicowanie pomiędzy poszczególnymi grupami gmin wobec określonych kategorii obiektywnej jakości życia.

Istotnym miernikiem pozwalającym na określenie obiektywnej jakości życia są warunki mieszkaniowe i ich zróżnicowanie w środowisku wiejskim i miejskim. W artykule „*Warunki mieszkaniowe wiejskich gospodarstw domowych w Polsce na tle wybranych państw Unii Europejskiej*” przeprowadzono analizę warunków mieszkaniowych tych gospodarstw domowych z wykorzystaniem dwóch mierników. Pierwszym z nich była średnia liczba izb mieszkalnych na osobę, a drugim rozkład ludności według rodzaju mieszkania. Badania przeprowadzone w 2017 r. wskazują, że sytuacja mieszkaniowa gospodarstw domowych na obszarach wiejskich w większości państw była lepsza w porównaniu z miastami czy też terenami podmiejskimi, gdy za miernik warunków mieszkaniowych przyjmie się średnią liczbę izb przypadających na jedną osobę. Polska jest jednym z państw UE, w których liczba izb przypadających na osobę jest stosunkowo niska. Polska znajduje się wśród państw UE, w których większość gospodarstw domowych z obszarów wiejskich mieszka w domach wolnostojących.

Określenie różnych wymiarów subiektywnej jakości życia stanowiło przedmiot zainteresowania w pracach „*The Standard of Living of the Owners of Rural Households According to Respondents from*

Lublin Province and Mazovia Province” – pozycja 4.7. w załączniku 3. i „*Impact of the activities of local government on the quality of life of households, in the opinion of the inhabitants, of the border commune, Hanna*” – pozycja 5.10. w załączniku 3.

Subiektywna jakość życia jest to określenie jakości życia w ocenie, opinii respondenta. To wynikiem stanu zadowolenia w momencie badania z osiągniętej sytuacji finansowej, poziomu zaspokojenia potrzeb czy realizacji zakładanych planów osobistych czy planów związanych z funkcjonowaniem gospodarstwa domowego. Głównym założeniem powyższych artykułów było poznanie opinii kierowników gospodarstw domowych na temat jakości życia gospodarstw domowych w różnych kontekstach i ramach czasowych. Jednym z poznawczych obszarów badań w artykule pt. „*The Standard of Living of the Owners of Rural Households According to Respondents from Lublin Province and Mazovia Province*” było określenie subiektywnego poziomu życia w trzech wymiarach czasowych: porównanie obecnego standardu życia do tego sprzed trzech lat, do standardu przed 1989 r., do standardu życia rodziców kierownika gospodarstwa. Innym wymiarem porównań jakości życia jest odniesienie się do oceny w porównaniu z gospodarstwami domowymi w najbliższym sąsiedztwie. Na kolejnym etapie rozwoju badania nad subiektywną jakością życia powiązane zostały z oceną wpływu inwestycji samorządów terytorialnych na kształtowanie się jakości życia gospodarstw domowych. Prezentowane w artykule „*Impact of the activities of local government on the quality of life of households, in the opinion of the inhabitants, of the border commune, Hanna*” wyniki badań stanowiły przyczynek do analizy subiektywnej jakości na charakterystycznym terenie – jednej z gmin przygranicznych Polski Wschodniej. Przeprowadzone badania pozwoliły wnioskować, iż pomimo niskiej, subiektywnej oceny jakości życia gospodarstw domowych ich kierownicy dostrzegają znaczącą rolę inwestycji finansowanych z UE na jakość życia gospodarstwa. Wszelkiego typu działania mające na celu poprawę infrastruktury gminnej w subiektywnej ocenie miały duże znaczenie dla jakości życia gospodarstwa.

4. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz.U. nr 65, poz. 595 ze zm.)

4.1. Tytuł osiągnięcia naukowego, autor, wydawnictwo, miejsce i rok wydania

„**Determinanty próśrodowiskowych zachowań wiejskich gospodarstw domowych w aspekcie wykorzystania zasobów naturalnych**”, autor: Agnieszka Siedlecka, „Monografie i Rozprawy” nr 8, Wydawnictwo PSW JPPII, 2018, ISBN: 978-83-64881-46-6, ss. 302.

Monografia jest efektem badań prowadzonych w ramach projektu badawczego, którego byłam kierownikiem, finansowanego ze środków finansowych na utrzymanie potencjału badawczego Państwowej Szkoły Wyższej im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej.

4.2. Charakterystyka osiągnięcia naukowego. Omówienie celu naukowego rozprawy, osiągniętych wyników i podstawowych wniosków

Środowisko przyrodnicze stanowi nieodłączny element funkcjonowania człowieka, jak też i wszystkich podmiotów gospodarczych. Jest przestrzenią działalności człowieka, który w wielu przypadkach oddziałuje na nie negatywnie. Środowisko przyrodnicze może być określane jako środowisko naturalne, geograficzne lub też samym terminem środowisko⁴.

Współcześnie dewastacja środowiska jest zjawiskiem powszechnym, którego konsekwencje dosięgają zarówno każdą jednostkę, jak i całe społeczeństwa. Problematyka jakości, walorów, poziomu degradacji środowiska przyrodniczego dotyczy nie tylko kwestii ekonomicznych związanych z dążeniem do zastąpienia zasobów naturalnych zamiennikami, które niejednokrotnie trudno znaleźć czy też są zdecydowanie droższe. Mówiąc o środowisku i jego jakości, należy pamiętać o jego wpływie na zdrowie człowieka. Skala środowiskowych zagrożeń dla zdrowia człowieka jest bardzo duża. Wiąże się między innymi z tym, że jesteśmy na nie narażeni przez długi okres czasu. Nie zawsze jest możliwość bezpośredniego powiązania problemów zdrowotnych z przyczynami środowiskowymi. Wynika to z faktu, iż skutki zdrowotne negatywnych zjawisk pojawiają się nawet kilka, kilkadziesiąt lat po ich wystąpieniu i mogą nieść długofalowe konsekwencje. Szczególnie narażone na ryzyko są dzieci oraz osoby starsze⁵. Wszelkie te problemy powodują w późniejszym okresie konsekwencje ekonomiczne, związane z wydatkami prywatnymi i publicznymi na system opieki zdrowotnej, renty, pomoc socjalną czy jakość życia ludności.

Negatywne skutki wynikające z długookresowej dewastacji środowiska zostały dostrzeżone w latach 60. i 70. ubiegłego wieku, co doprowadziło do stworzenia koncepcji zrównoważonego rozwoju, w realizacji której upatrywano szansy zakończenia i ograniczenia dewastacji środowiska w pewnym zakresie poprawy jego walorów. Paradygmat rozwoju zrównoważonego, który w ostatnich dziesięcioleciach kreuje ramy prowadzonej działalności społeczno-gospodarczej, zawiera także element związany z funkcjonowaniem gospodarstw domowych. Wspólnym mianownikiem rozwoju zrównoważonego i gospodarstwa domowego są konsumpcja zrównoważona, problem marnotrawstwa żywności czy fałszowania żywności.

Gospodarstwo domowe jest bezpośrednim użytkownikiem środowiska we wszystkich zamieszkałych częściach świata. Zakres wykorzystania środowiska i siła jego oddziaływania różni się

⁴ B. Baran-Zagłobicka, *Środowisko przyrodnicze w zarządzaniu przestrzenią i rozwojem lokalnym na obszarach wiejskich*, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2017, s. 13.

⁵ M. Siemiński, *Środowiskowe zagrożenia zdrowia*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2008, s. 45-48.

w zależności od położenia geograficznego, ale także od cech samego gospodarstwa domowego. Struktura i wielkość gospodarstw domowych wpływa na różnorodność biologiczną, degradację środowiska, jakość i ilość zużywanych zasobów, np. powietrza, wody, energii, gleby. Wynika to głównie ze wzrostu liczby gospodarstw domowych oraz ze zmiany ich struktury (składu gospodarstwa domowego, zatrudnienia, wykształcenia i rozmiaru rodziny).

Z perspektywy środowiska gospodarstwo domowe jest podmiotem uczestniczącym w procesie wymiany zarówno po stronie popytowej, jak i podażowej. Jako podstawowy podmiot systemu ekonomicznego zgłasza ono zapotrzebowanie na dobra i usługi, do wytworzenia których niezbędne są zasoby środowiskowe. Dodatkowo samo korzysta z takich dóbr jak energia, woda, powietrze czy gleby. Gospodarstwa domowe są jednocześnie największymi producentami odpadów komunalnych, które przy obecnym poziomie degradacji środowiska są bardzo dużym problemem społecznym i ekonomicznym.

Dążenie do poprawy stanu środowiska jest wiodącym celem zarówno wdrażanej w poszczególnych państwach koncepcji zrównoważonego rozwoju, jak i innych obszarów polityk realizowanych w ramach polityki gospodarczej (np. polityka ekologiczna). Podmiotem, który z uwagi na swoją istotę pełnić powinien ważną rolę w tym procesie, jest gospodarstwo domowe. Gospodarstwo domowe poprzez realizację poszczególnych funkcji, ukierunkowanych na zaspokojenie potrzeb wszystkich swoich członków, może oddziaływać na kształtowanie się walorów środowiska. Istotne znaczenie mają tutaj zarówno funkcje ekonomiczne (produkcyjna, konsumpcyjna), jak też społeczne (np. ochrony zdrowia, reprodukcyjna). To oddziaływanie gospodarstw domowych może być realizowane poprzez podejmowanie działań prośrodowiskowych.

Działania prośrodowiskowe są to wszelkiego typu aktywności realizowane i podejmowane przez gospodarstwa, mające na celu ograniczenie wykorzystania zasobów (np. woda, energia). Do tych działań zalicza się także czynności i inwestycje zmierzające do ograniczenia negatywnego oddziaływania gospodarstwa domowego na środowisko (np. wymiana pieca węglowego na gazowy).

Każde gospodarstwo domowe użytkuje w procesie konsumpcji i produkcji elementy środowiska nazywane zasobami przyrodniczymi, zasobami naturalnymi czy bogactwem naturalnym. Analizując różnego rodzaju klasyfikacje zasobów naturalnych, wyodrębnić można dwie wiodące, najczęściej wskazywane kategorie: zasoby odnawialne i nieodnawialne. Gospodarstwo domowe korzysta z zasobów klasyfikowanych w tych dwóch grupach. Zasobami odnawialnymi są: powietrze atmosferyczne, woda, gleby, świat zwierząt i roślin, natomiast nieodnawialne to między innymi surowce mineralne nieenergetyczne i energetyczne.

Przedmiotem badań w przedstawionej monografii są działania gospodarstw domowych podejmowane w zakresie aktywności prośrodowiskowej, związanej z ograniczaniem wykorzystania powietrza atmosferycznego, wody, energii. W pracy podjęta została próba określenia wpływu czynników demograficznych i społeczno-ekonomicznych na decyzje gospodarstw domowych w kontekście aktywności prośrodowiskowej. Oprócz uwzględnienia – w celu poszukiwania zależności

wskazujących na częstotliwość podejmowania decyzji – zmiennych społeczno-demograficznych dodatkowo podjęto próbę odpowiedzi na pytanie, czy świadomość ekologiczna i miejsce zamieszkania wpływają na aktywność gospodarstw domowych w zakresie podejmowanych działań na rzecz ograniczania zasobów środowiskowych takich jak energia, woda, powietrze.

W pracy przyjęto za K. Górnickim, że świadomość ekologiczna składa się z dwóch składowych wiedzy ekologicznej i wyobraźni ekologicznej⁶. Wiodącym komponentem świadomości ekologicznej jest wiedza ekologiczna, pojmowana jako znajomość zjawisk, procesów, powiązań i zależności, jakie występują w środowisku, a także zrozumienie sposobu współistnienia człowieka z przyrodą, powiązań zachodzących pomiędzy człowiekiem a środowiskiem⁷. Poziom ten wyrażany będzie jako zainteresowanie respondentów podnoszeniem wiedzy o środowisku.

Analizę działań prośrodowiskowych podejmowanych w gospodarstwach domowych przeprowadzono w podziale na makroregiony. Wiąże się to głównie z faktem, iż polityka UE ukierunkowana jest w chwili obecnej na makroregiony i na analizy zjawisk społeczno-ekonomicznych w szerokim ujęciu. Regiony są terenami o określonej specjalizacji gospodarczej, wyodrębnione ze względu na zachodzące według nich relacje i współzależności. Mają specyficzne cechy. Makroregiony uwzględnione w rozważaniach są dużymi jednostkami o zbliżonych cechach środowisko-krajobrazowych, a także gospodarczych. Pozwalają one na grupowanie i obrazowanie zjawisk gospodarczych i społecznych w znacznie szerszym ujęciu. Jest to szczególnie istotne z uwagi na dążenie w ramach Unii Europejskiej do kreowania strategii makroregionalnych. Wiąże się to głównie z przekonaniem, że poczucie tożsamości makroregionalnej, które ma wpływ na rozwój społeczny, gospodarczy i kulturowy, jest szansą na budowanie szerszych strategii działania, przyczyniających się do wyzwolenia potencjału ich obszaru. Główny Urząd Statystyczny wyodrębnia od 1 stycznia 2018 r. siedem makroregionów w Polsce (NUTS 1). Charakterystyka w ujęciu makroregionalnym jest próbą nowego podejścia do analizy zachowań gospodarstw domowych.

Celem głównym badań była diagnoza i ocena zachowań prośrodowiskowych wiejskich gospodarstw domowych w kontekście wykorzystania zasobów naturalnych oraz poznanie i określenie ich determinant w poszczególnych makroregionach Polski.

Aby osiągnąć cel główny, przyjęto następujące cele szczegółowe:

1. Usystematyzowanie wiedzy z zakresu zrównoważonego rozwoju.
2. Teoretyczne ujęcie gospodarstwa domowego jako podmiotu konsumpcji.
3. Określenie ról gospodarstw domowych we wdrażaniu koncepcji rozwoju zrównoważonego.
4. Wskazanie czynników i uwarunkowań aktywności prośrodowiskowej gospodarstw domowych.

⁶ K. Górnicki, *Wybrane problemy badań świadomości ekologicznej* [w:] K. Górnicki (red.), *Kapitał ekologiczny Polski północno-wschodniej*, Fundacja Zielone Pluca Polski, Białystok 2010, s. 19.

⁷ A. Siedlecka, *Środowiskowe aspekty funkcjonowania wiejskich gospodarstw domowych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego*, Wyd. PSW JPII w Białej Podlaskiej, Biała Podlaska 2015, s. 41.

5. Dokonanie diagnozy potencjału rozwojowego makroregionów, poszukiwanie zależności pomiędzy makroregionem, w którym funkcjonuje gospodarstwo domowe, a podejmowaną aktywnością prośrodowiskową.
6. Określenie zachowań konsumentów w zakresie wykorzystywania zasobów naturalnych w wiejskich gospodarstwach domowych oraz poszukiwanie zależności między zachowaniami a cechami społeczno-demograficznymi badanych oraz sytuacją dochodową, warunkami mieszkaniowymi i poziomem świadomości ekologicznej.
7. Ustalenie możliwości i perspektyw wykorzystania OZE w wiejskich gospodarstwach domowych.
8. Poznanie i diagnoza poziomu samozaopatrzenia i prosumpcji oraz określenie czynników warunkujących ich poziom.
9. Rozpoznanie negatywnych zmian w konsumpcji żywności (marnotrawstwo) i określenie ich determinant.
10. Określenie czynników warunkujących inwestycje w gospodarstwach domowych w urządzenia działające na rzecz utrzymania lub poprawy stanu środowiska.

Realizacja celu głównego i celów szczegółowych ma się przyczynić do poszerzenia i usystematyzowania dotychczasowej wiedzy z zakresu aktywności prośrodowiskowej wiejskich gospodarstw domowych.

W badaniach przyjęto cztery **hipotezy**:

1. Aktywność prośrodowiskowa gospodarstw domowych determinują czynniki społeczno-demograficzne, przestrzenne oraz ekonomiczne. Czynniki ekonomiczne nie zawsze są najważniejszymi determinantami tej aktywności.
2. Ważną determinantą podejmowania aktywności prośrodowiskowej jest świadomość ekologiczna. Im wyższa świadomość ekologiczna, tym większa aktywność prośrodowiskowa.
3. Wpływ konsumpcji na stan środowiska znajduje odzwierciedlenie w świadomości kierowników gospodarstw domowych.
4. Gospodarstwa domowe są zainteresowane inwestowaniem własnych środków finansowych w urządzenia działające na rzecz środowiska.

Aby zrealizować cel główny oraz zweryfikować hipotezy, przeprowadzono badania empiryczne. Proces badawczy obejmował następujące etapy: przegląd i analiza literatury naukowej krajowej i zagranicznej z zakresu problematyki rozwoju zrównoważonego, ekonomiki gospodarstw domowych, ekonomii behawioralnej, a także ekonomiki konsumpcji; sformułowanie problemu, celów i hipotez badawczych; zaprojektowanie metod i narzędzi badawczych; badania pilotażowe – badania przeprowadzone w grupie 40 gospodarstw domowych z terenu gmin wiejskich z województwa lubelskiego; weryfikacja narzędzia badawczego; przeprowadzenie badań empirycznych – badania właściwe – realizowane metodą CAWI. W trakcie realizacji badań obowiązkowe było sprawdzenie czy kwestionariusz ankiety wypełniał kierownik gospodarstwa domowego (głowa gospodarstwa

domowego); weryfikacja zebranego materiału i zakwalifikowanie do badań poprawnie wypełnionych; opracowanie statystyczne wyników badań.

Metoda CAWI realizowana jest przy pomocy komputera. W związku z tym, iż obecnie praktycznie każdy ma dostęp do komputera z Internetem, a coraz więcej osób korzysta z wszelkiego rodzaju urządzeń mobilnych z Internetem bezprzewodowym, badania realizowane tą metodą są skuteczne. W 2018 r. zgodnie z danymi Głównego Urzędu Statystycznego na obszarach wiejskich 82% gospodarstw domowych miało dostęp do Internetu⁸.

Zgodnie z danymi pochodzącymi z Narodowego Spisu Powszechnego Mieszkań i Ludzi przeprowadzonego w 2011 r., na terenie obszarów wiejskich znajdowało się 356,2 tys. gospodarstw domowych. Liczba ta w porównaniu do wcześniejszego spisu z 2002 r. zmniejszyła się o 3,8%⁹. Minimalna liczebność próby dla takiej populacji wyniosła 390 respondentów.

Badania zostały przeprowadzone na losowo dobranej próbie badawczej gospodarstw domowych zlokalizowanych na obszarach wiejskich. Badaniami objęto 404 gospodarstwa domowe z terenu Polski. Dobór próby do badań zakładał minimalną liczbę podmiotów poddanych badaniu w każdym z 16 województw – 20 gospodarstw domowych. Badania zrealizowane zostały przez firmę zewnętrzną w okresie od czerwca do lipca 2018 roku.

W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z kwestionariuszem ankiety skierowanym do głowy gospodarstwa domowego. Głowa gospodarstwa domowego, określane także terminem „kierownik gospodarstwa domowego”, to osoba, która w gospodarstwie domowym podejmuje większość decyzji. Innym wyznacznikiem określającym jego pozycję jest najwyższy udział osoby w dochodach całego gospodarstwa. W sytuacji gdy gospodarstwo domowe było jednoosobowe, automatycznie osoba ta stawała się respondentem.

Monografia składa się z siedmiu rozdziałów, podsumowania, wykazu wykorzystanej literatury oraz spisu rzeczy.

Rozdział pierwszy skoncentrowany jest na problematyce rozwoju zrównoważonego jako paradygmatu w ekonomii poświęconemu zagadnieniom związanym z ochroną środowiska, jego walorów i dbałości w tym zakresie o przyszłe pokolenia. W rozdziale poddano analizie ewolucję koncepcji i pojęcia rozwoju zrównoważonego. Naświetlone zostały podstawowe metody produkcji rolniczej i droga do koncepcji rolnictwa zrównoważonego, a także definicje pojęcia „rozwój zrównoważony” zawarte zarówno w polskich dokumentach prawnych, jak i obowiązujących w Unii Europejskiej. Przyjęłam definicję pojęcia rozwoju zrównoważonego wskazującą, iż jest to „stałe dążenie do osiągania wzrostu gospodarczego, oddziałującego na kształtowanie się jakości życia społeczeństwa i dobrostan, z poszanowaniem środowiska przyrodniczego oraz zachowaniem

⁸ *Spoleczeństwo informacyjne w Polsce w 2018 r., Informacje sygnałne*, Główny Urząd Statystyczny, http://stat.gov.pl/download/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5497/2/8/1/spoleczenstwo_informacyjne_w_polsce_w_2018_roku.pdf, dostęp z dnia 20.01.2018.

⁹ *Gospodarstwa domowe i rodziny. Charakterystyka demograficzna. Narodowy Spis Powszechny Ludności i Mieszkań 2011*, Główny Urząd Statystyczny, Warszawa 2014, s. 29.

równowagi pomiędzy celami ekonomicznymi, społecznymi i środowiskowymi. Jednocześnie jest to umiejętne gospodarowanie posiadanymi zasobami środowiska, nieumniejszające ich wartości. Rozwój zrównoważony powinien być wdrażany i wprowadzany w poszczególnych krajach bez względu na poziom zamożności społeczeństwa”.

W dalszej części rozważań odniosłam się do celów i czynników rozwoju zrównoważonego, starając się skupić na zmianach wprowadzanych w określaniu ich w poszczególnych okresach prac w trakcie szczytów Zrównoważonego Rozwoju czy też innych aktywności z tym związanych. Niezwykle ważną kwestią w kontekście rozwoju zrównoważonego jest jego pomiar, czemu poświęciłam jeden z podrozdziałów. Analizie poddano koncepcję pomiaru skonstruowaną przez Bank Światowy oraz wskaźniki wykorzystywane przez GUS. Rozdział kończą rozważania dotyczące perspektyw rozwoju zrównoważonego i możliwości funkcjonowania modeli gospodarki na przykładzie gospodarki opartej na obiegu zamkniętym oraz zielonej gospodarki.

Rozdział drugi w całości poświęcony jest funkcjonowaniu gospodarstw domowych w systemie gospodarczym. Podjęłam próbę analizy istoty gospodarstw domowych w wybranych nurtach ekonomii takich jak np. merkantylizm, fizjokratyzm, ekonomia klasyczna, ekonomia neoklasyczna, ekonomia dobrobytu. Odrębna część rozdziału koncentrowała się na pojęciu i istocie gospodarstw domowych. Analiza definicji skupia się zarówno na literaturze polskiej, jak i zagranicznej. Przedstawione zostały także definicje terminu skonstruowane przez instytucje o randze ogólnoeuropejskiej i krajowej. Analiza pojęcia pozwoliła mi opracować definicję gospodarstwa domowego. Mówi ona, iż jest „to podmiot życia gospodarczego opierający swoje funkcjonowanie na zasobach wszystkich swoich członków, poddający się prawom rynku, podejmujący w swoim mniemaniu racjonalne decyzje ekonomiczne mające na celu dążenie do maksymalizacji zadowolenia z konsumpcji, ze zwróceniem szczególnej uwagi na potrzeby teraźniejsze i przyszłe. Zasoby gospodarstwa domowego tworzone są przez zasoby pracy, zasoby materialne oraz zasoby kapitałowe (środki pieniężne, maszyny, urządzenia – w gospodarstwach prowadzących działalność rolniczą). Kategorię zasobów obejmuje również wiedza już znana, a także pozyskiwana informacja o możliwości poszerzenia posiadanych zasobów. Gospodarstwo domowe to podmiot poddawany procesowi zarządzania, który umożliwia jak najwyższy poziom realizacji celu głównego”. W rozważaniach podjętych w rozdziale drugim, poza omówieniem istoty i funkcji, ważną była klasyfikacja gospodarstw domowych, poszerzona według fazy życia opierającej się na zmianach zachodzących w strukturze gospodarstw domowych. W opracowanej hierarchizacji znalazły się kategorie uwzględniające powroty dorosły dzieci do gospodarstw domowych rodziców oraz pozostające w gospodarstwie dorosłe dzieci (po 35. roku życia). Ważną częścią tego rozdziału było określenie roli gospodarstw domowych we wdrażaniu koncepcji rozwoju zrównoważonego.

Trzeci rozdział teoretyczny skoncentrowany jest na gospodarstwie domowym jako podmiocie konsumpcji w sferze zasobów i usług środowiska. Pierwsze rozważania koncentrują się na roli gospodarstwa domowego jako konsumenta w kontekście ekonomii behawioralnej. Związane jest to

głównie z tym, że ekonomia behawioralna analizuje zachowania jednostki nie tyle przez pryzmat racjonalności, ale przez poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, jakie inne czynniki wpływają na jej decyzje. Jest to niezwykle ważne ze względu na analizę zachowań konsumpcyjnych czy też podejście jednostki do środowiska. W rozdziale trzecim znaczną uwagę poświęcono problematyce środowiska stanowiącego element otoczenia gospodarstw domowych oraz usług środowiskowych, z jakich korzysta człowiek jako jednostka czy też gospodarstwo domowe. Z zagadnieniem środowiska, w kontekście podejmowanych decyzji konsumenckich, wiąże się problematyka świadomości ekologicznej. Jest to jedna z determinant pozaekonomicznych, która wpływa na decyzje konsumentów. W dalszej części rozdziału zanalizowano problem uwarunkowań i czynników zachowań konsumentów oraz różne klasyfikacje determinant, co pozwoliło na stworzenie teoretycznej typizacji uwarunkowań opierającej się na podziale na czynniki w skali: mikro, mezo i makro.

Rozważania na temat konsumpcji gospodarstw domowych są istotne w kontekście wdrażania koncepcji zrównoważonego rozwoju. Szczególne znaczenie ma koncepcja zrównoważonej konsumpcji jako takiego wykorzystywania zasobów, które pozwala dążyć do maksymalizacji realizowanych potrzeb oraz poprawy jakości życia przy jednoczesnym oszczędnym gospodarowaniu zasobami. Zrównoważona konsumpcja i produkcja stanowią elementy wiodące w realizacji celów zrównoważonego rozwoju. To też odpowiedź gospodarstw domowych na zagrożenia związane z degradacją środowiska. Zrównoważona konsumpcja stwarza bowiem możliwość oszczędnego gospodarowania walorami środowiska, efektywnego wykorzystywania nabytych wcześniej dóbr i usług. Zagadnienia te stanowią przedmiot rozważań w rozdziale trzecim.

Rozdział czwarty zawiera analizę makroregionalną problematyki zagadnień stanowiących otoczenie wiejskich gospodarstw domowych. Rozważania dotyczą obszarów takich jak rynek pracy, szanse rozwojowe rolnictwa, infrastruktura komunalna i warunki mieszkaniowe gospodarstw domowych. Z uwagi na przedmiot niniejszej monografii ważnym elementem jest problematyka ochrony środowiska przyrodniczego na terenie poszczególnych makroregionów. Zakończenie rozdziału stanowi analiza potencjału rozwojowego makroregionów przeprowadzona w oparciu o zestawienie pięciu wskaźników, według których, zdaniem S. Korenika¹⁰, można dokonać określenia potencjału rozwoju poszczególnych regionów (liczba pracujących na 1000 mieszkańców, liczba podmiotów gospodarczych na 1000 mieszkańców, dochód własny na 1 mieszkańca, nakłady na B+R w relacji do PKB, PKB na 1 mieszkańca). Oceny potencjału dokonano, stosując metodę porządkowania liniowego (rangowania) obiektów (makroregionów). Rangowanie polega na zakwalifikowaniu różnego rodzaju obiektów (makroregionów) na skali liczb naturalnych według wartości ich rang od najwyższej do najniższej¹¹. Najwyższy potencjał miał makroregion mazowiecki (33 punkty), zaś najniższy – makroregion północny

¹⁰ S. Korenik, *Region ekonomiczny w nowych realiach społeczno-gospodarczych*, CeDeWu.PL, Warszawa 2011, s. 136.

¹¹ Przyjętym 5 zmiennym diagnostycznych (stymulantom) nadano rangi (od 1 do 7) ze względu na ich wartości uszeregowane malejąco. Liczba rangowa (rankingowa) obiektu będąca sumą rang oznacza istotność danego obiektu.

(11 punktów). Materiał został przygotowany w oparciu o dane statystyczne pochodzące z Banku Danych Lokalnych (BDL) Głównego Urzędu Statystycznego.

W trzech kolejnych rozdziałach zaprezentowano wyniki własnych badań empirycznych przeprowadzanych w 2018 r. Rozdział piąty poświęcony jest analizie czynników wpływających na konsumpcję wybranych zasobów środowiska takich jak energia, zasób ziemi w odniesieniu do prowadzonej produkcji rolniczej oraz usługi środowiskowe. Analiza ta poprzedzona została charakterystyką społeczno-demograficzną respondentów. Dodatkowo zawarta została analiza poziomu osiąganych dochodów w gospodarstwach domowych, a także charakterystyka mieszkańców i ich wyposażenia. Jest ona szczególnie istotna ze względu na fakt, iż to wielkość mieszkania bądź domu jest czynnikiem wpływającym na kształtowanie się zużycia podstawowych zasobów, np. energii. Związane jest to między innymi z ich powierzchnią użytkową, a także wiekiem budynków. Warto zauważyć, iż okres budowy obiektów mieszkalnych był bardzo zróżnicowany. Majątek gospodarstw domowych stanowiły domy nawet sprzed 1944 r. (ponad 10%), blisko 20% gospodarstw domowych mieszka w budynkach wybudowanych w latach 1945-1970. W takich przypadkach problemem mogą być inwestycje związane z nowoczesnymi rozwiązaniami prośrodowiskowymi, w większości tych budynków nie stanowiły one elementu infrastruktury. Wdrażanie nowoczesnych rozwiązań mających na celu ograniczenie negatywnego oddziaływania na walory środowiska takich jak nowoczesne piece, solary wiąże się z sytuacją finansową gospodarstw domowych. Zagadnienie to stanowiło ważny element analiz, pozwoliło na określenie stopnia zaspokajania potrzeb gospodarstw domowych. W rozdziale piątym znaczną uwagę poświęcono problematyce wykorzystywania energii i możliwości wdrażania rozwiązań pozwalających na jej pozyskiwanie z odnawialnych źródeł. Jednym ze źródeł degradacji środowiska jest transport samochodowy. Z uwagi, iż współcześnie ponad 75% gospodarstw domowych na obszarach wiejskich posiada auto, analiza tego zagadnienia stanowiła ważny element rozważań na temat wykorzystywania energii przez gospodarstwa domowe. Kolejnym zasobem poddanym analizie w zakresie jego wykorzystywania była ziemia. W tej kategorii uwzględnione zostały gospodarstwa domowe z właścicielem gospodarstwa rolnego, które stanowiły 36% badanych. Rozważania w rozdziale piątym kończy problematyka konsumpcji usług środowiskowych, czyli związków między funkcjonowaniem ekosystemów a korzyściami czerpanymi przez społeczeństwo.

Rozdział szósty skoncentrowany jest na problematyce podejmowanych w gospodarstwach działań mających na celu konsumpcję zrównoważoną zasobów środowiskowych. Jedną grupę działań prośrodowiskowych stanowić mogą inwestycje związane z instalacjami urządzeń mającymi za zadanie ograniczanie zużycia zasobów lub też ograniczającymi poziom emisji zanieczyszczeń do środowiska. Analizie poddane zostały rozwiązania związane z ochroną powietrza, wód, powierzchni ziemi czy bioróżnorodności. Zbadano poziom wyposażenia wiejskich gospodarstw domowych w tego rodzaju urządzenia, a także poddano diagnozie plany inwestycyjne. Określone zostały również czynniki wpływające na skłonność gospodarstw w zakresie ewentualnych inwestycji. Okazało się, że zdecydowanie większe jest zainteresowanie podejmowaniem takich aktywności w makroregionach

Polski Zachodniej, gdzie określony potencjał rozwojowy to od 22 do 25 punktów. W dalszej kolejności dokonano analizy częstotliwości zachowań prośrodowiskowych prowadzonych w wiejskich gospodarstwach domowych, mających na celu ograniczenie zużycia między innymi takich zasobów jak woda i energia oraz działania zmniejszające zanieczyszczenie powietrze. Dodatkowym elementem jest problematyka selektywnej zbiórki odpadów. Gospodarstwa domowe są podmiotami, które produkują najwięcej odpadów komunalnych. Koncentrowanie się na selektywnym zbieraniu odpadów z punktu widzenia dbałości o środowisko jest niezwykle ważną formą aktywności.

Rozdział siódmy skupia się na konsumpcji dóbr pochodzących z środowiska, a mianowicie – konsumpcji żywności. Zagadnienie to jest o tyle istotne, że wiąże się ze znaczącym wykorzystywaniem zasobów, jak również degradowaniem środowiska w ramach prowadzonej produkcji rolniczej. Z konsumpcją żywności wiąże się także dążenie do realizacji potrzeb we własnym zakresie (samozapatrzenie), ale też potrzeb w obrębie szeroko pojętych usług (prosumpcja). Samozaopatrzenie szczególnie ma miejsce w gospodarstwach domowych z właścicielem gospodarstwa rolnego z uwagi na dostęp do wytworzonej produkcji rolnej. Działania o tym charakterze są jak najbardziej zgodne z paradygmatem konsumpcji zrównoważonej, która to dąży do ograniczania zasobów, aby zapewnić dostęp do nich przyszłym pokoleniom. Stanowią one istotny element prowadzonych analiz. W ramach omawianego rozdziału przedstawione zostały również modele zachowań gospodarstw domowych w zakresie konsumpcji żywności poprzez analizę czynników wpływających na decyzje związane z zakupem artykułów żywnościowych. Odrębnym istotnym zagadnieniem jest problem marnotrawstwa żywności. Postrzeganie wyrzucania żywności, wykorzystywania jej nadmiaru stanowi przedmiot rozważań w tej części pracy.

W wyniku przeprowadzonych badań wykazałam, że „**aktywność prośrodowiskowa gospodarstw domowych determinowana jest wieloma czynnikami społeczno-demograficznymi, przestrzennymi oraz ekonomicznymi. Aczkolwiek czynniki ekonomiczne nie zawsze okazywały się najważniejsze**”. Wśród form aktywności prośrodowiskowej podejmowanej przez gospodarstwa domowe objęte badaniami znalazły się między innymi następujące: zakup i montaż urządzeń i instalacji mających na celu ochronę środowiska, formy wykorzystywania nadwyżek żywności, wykorzystywanie samozaopatrzenia i prosumpcji celem ograniczania zużycia zasobów i ograniczania konsumpcji rynkowej, podejmowanie działań związanych z ograniczaniem zużycia zasobów (np. wody, energii, powietrza). Zbadano wpływ następujących czynników na kształtowanie się aktywności prośrodowiskowej: czynniki społeczno-demograficzne charakteryzujące kierownika gospodarstwa domowego (wiek, płeć, poziom wykształcenia, status zawodowy), poziom dochodów gospodarstwa domowego określony przeciętny miesięczny dochód netto na jedną osobę w gospodarstwie domowym, poziom świadomości ekologicznej określony zainteresowaniem związanym z poszerzaniem wiedzy o środowisku, makroregion, w którym gospodarstwo domowe jest

zlokalizowane. Innymi cechami uwzględnionymi w analizie były wiek i powierzchnia użytkowa domu lub mieszkania, poziom wyposażenia w sprzęt RTV i AGD, liczba osób w gospodarstwie domowym.

Wyniki wskazały, iż wśród szeregu czynników kształtujących aktywność prośrodowiskową największe znaczenie mają: poziom wykształcenia głowy gospodarstwa, wiek, status zawodowy. Ważnym czynnikiem, związanym ze strukturą gospodarstwa domowego, jest liczba tworzących je osób. Można także mówić o występowaniu istotnych statystycznie różnic pomiędzy cechami ekonomicznymi związanymi z powierzchnią użytkową mieszkania czy okresem budowy domu.

Obecnie w ramach funkcjonowania Unii Europejskiej coraz większą rangę ma kreowanie strategii makroregionalnych. W Polsce na poziomie makroregionalnym mówimy o siedmiu wyodrębnionych obszarach zróżnicowanych pod względem potencjału rozwojowego. Miejsce zamieszkania poprzez swoje umiejscowienie historyczne, geograficzne kształtuje warunki życia i postawy. Stawiana hipoteza zakładała, że jedną z determinant oddziałujących na działania prośrodowiskowe jest położenie przestrzenne gospodarstw domowych. Można mówić o występowaniu istotnych statystycznie różnic pomiędzy makroregionem zamieszkania a podejmowaniem działań prośrodowiskowych w odniesieniu do planów zakupu i montażu instalacji mających na celu ochronę środowiska. Wystąpiła istotna statystycznie zależność wskazująca, iż w makroregionach o większym potencjale rozwojowym (makroregion północno-zachodni, południowo-zachodni) kierownicy gospodarstw domowych są zdecydowanie bardziej skłonni do tego rodzaju inwestycji.

Czynnik ekonomiczny określony poziomem dochodów netto na osobę w gospodarstwie domowym stanowił istotny element ukierunkowania działań prośrodowiskowych, jednakże nie zawsze był on najważniejszy. Szczególnie istotne znaczenie ma przy podejmowaniu decyzji w zakresie planów związanych z inwestowaniem własnych środków finansowych w instalacje urządzeń mających na celu ochronę środowiska. Tak więc można wnioskować, iż na aktywność prośrodowiskową gospodarstw domowych wpływ ma zdecydowanie więcej czynników niż tylko względy ekonomiczne.

Zainteresowanie społeczne problemem środowiska wiąże się z poziomem świadomości ekologicznej, na kształtowanie której wpływają: normy społeczne, przepływu informacji w środkach masowego przekazu, miejsce zamieszkania czy też edukacja ekologiczna. Ważnym elementem kreowania jej poziomu jest wykorzystywanie środków masowego przekazu do wskazywania możliwości wpływu jednostki na jakość walorów środowiska, organizacja akcji społecznych propagujących postawy prośrodowiskowe. W prowadzonych badaniach jedna z hipotez brzmiała: **„ważną determinantą podejmowania aktywności prośrodowiskowej jest świadomość ekologiczna. Im wyższa świadomość ekologiczna, tym większa aktywność prośrodowiskowa”**. Badań ją potwierdziły. Kierownicy gospodarstw domowych deklarujący wyższy poziom świadomości ekologicznej zdecydowanie bardziej skłonni byli do ponoszenia kosztów związanych z inwestowaniem środków finansowych w instalacje mające na celu ochronę środowiska. Również w przypadku częstotliwości różnego rodzaju działań prośrodowiskowych mających na celu oszczędne gospodarowanie takimi zasobami jak woda czy energia były one częściej podejmowane w

gospodarstwach, których kierownik cechował się wyższym poziomem świadomości ekologicznej. Również w przypadku innych działań prośrodowiskowych takich jak np. oddawanie przeterminowanych leków do specjalnie wyznaczonych punktów, unikanie nabywania produktów jednorazowych czy nabywanie produktów w opakowaniach, które można poddawać recyklingowi, można mówić o występowaniu takiej zależności. Tak więc kreowanie poziomu świadomości ekologicznej ma istotne znaczenie dla działań realizowanych w gospodarstwach domowych, których celem bezpośrednim lub pośrednim jest dbałość o środowisko.

Pozytywnie zweryfikowałam trzecią hipotezę, potwierdzając że: „**wpływ konsumpcji na stan środowiska znajduje odzwierciedlenie w świadomości kierowników gospodarstw domowych**”. W literaturze przedmiotu, zarówno krajowej, jak i zagranicznej, wskazuje się na znaczący wzrost poziomu konsumpcji w społeczeństwach. Ten z kolei wiąże się ze wzrostem wykorzystania zasobów środowiska do wytworzenia dóbr i usług nabywanych na rynku. Szczególnie istotne jest owo oddziaływanie w kontekście konsumpcji żywności, wiąże się bowiem z tym, iż w procesie wytwarzania produktów żywnościowych wykorzystuje się różnego rodzaju surowce, materiały pomocnicze i technologie. Z procesem tym wiąże się powstawanie odpadów, emisja ścieków do wód i/lub ziemi oraz pyłów i gazów do atmosfery. Przeprowadzone badania empiryczne ujawniły, że znacząca część kierowników gospodarstw domowych (73%) ma świadomość wpływu konsumpcji na stan środowiska, a najczęściej wskazywaną przyczyną zmian w środowisku była produkcja opakowań. W opinii kierowników gospodarstw domowych konsumpcja wiąże się z powstawaniem zanieczyszczeń wynikającym z wytwarzania opakowań po konsumowanych produktach. Negatywnie oddziałują również odpady związane z wyrzucaną żywnością. Zauważalnym problemem, czynnikiem negatywnie wpływającym na walory środowiska, jest eksploatacja zasobów. Ma ona miejsce zarówno w procesie wytwarzania artykułów żywnościowych, jak także na poszczególnych etapach drogi od producenta do konsumenta. Zwrócono uwagę na wykorzystywanie energii w procesie przechowywania i dostarczania wytworzonych dóbr do konsumentów. Wśród innych negatywnych oddziaływań wskazano, iż nadmierna konsumpcja zmusza producentów do dostarczania większej ilości artykułów żywnościowych na rynek, a co za tym idzie – wpływa na dążenie do intensyfikacji produkcji poprzez stosowanie środków chemicznych. Ważnym czynnikiem jest także produkcja zwierzęca mająca bardzo duże przełożenie na emisję CO₂. Na to też zwracali uwagę kierownicy gospodarstw.

Dostrzeżono także pozytywny wpływ konsumpcji żywności ekologicznej na walory środowiska. W opinii kierowników gospodarstw domowych konsumpcja żywności ekologicznej ma pozytywny wpływ na kształtowanie się walorów środowiska. Wiąże się to głównie z tym, iż w trakcie tego rodzaju produkcji wykorzystuje się naturalne sposoby dbałości o wytwarzaną produkcję. Nie wprowadza się środków ochrony roślin, używanych w tradycyjnej produkcji, co oznacza, że produkcja ta ogranicza wpływ na środowisko i pozytywnie oddziałuje między innymi poprzez ograniczanie erozji gleb.

Gospodarstwa domowe poprzez swoje działania mogą wpływać na kształtowanie się walorów środowiska, ograniczać negatywne oddziaływanie na nie. W tym celu mogą podejmować się inwestycje prośrodowiskowych związanych z montażem instalacji, urządzeń stwarzających takie możliwości. Są to wówczas realne działania zmierzające do ochrony środowiska stanowiącego ich otoczenie. Urządzenia i instalacje wykorzystywane w gospodarstwach domowych stanowią mogą elementy ochrony powietrza, wód, powierzchni ziemi, bioróżnorodności czy nawet ochronę przed hałasem. Uzyskane wyniki badań empirycznych pozwoliły pozytywnie zweryfikować czwartą hipotezę, mówiącą, że „gospodarstwa domowe są zainteresowane inwestowaniem własnych środków finansowych w urządzenia działające na rzecz środowiska”. Przeprowadzone badania empiryczne w grupie 404 gospodarstw domowych wskazały, iż jedynie 17,8% respondentów jednoznacznie stwierdziło, że nie są skłonni wydatkować własnych środków finansowych na zakup i montaż urządzeń mających na celu ochronę środowiska. Blisko 35% zadeklarowało gotowość w zakresie podejmowania tego rodzaju inwestycji. Jednakże bardzo duża grupa kierowników gospodarstw domowych nie była w stanie sprecyzować swojej opinii na ten temat (47,5%). Ważne jest również to, iż w przypadku tego rodzaju aktywności prośrodowiskowej można mówić o występowaniu istotnej statystycznie zależności pomiędzy poziomem świadomości ekologicznej a deklarowaną gotowością do ponoszenia kosztów związanych z inwestycjami. Kierownicy gospodarstw domowych, którzy wykazywali wyższy poziom świadomości, zdecydowanie częściej skłonni byli do dokonywania inwestycji z własnych środków. Analizując poziom wyposażenia gospodarstw domowych w instalacje, można zaobserwować, iż zdecydowanie większe zainteresowanie ich wprowadzaniem jest w przypadku działań mających jednocześnie wpływać na kształtowanie się walorów środowiska oraz wpływać na oszczędności finansowe.

Gospodarstwa domowe są podmiotami znacząco wpływającymi na kreowanie się walorów i jakość środowiska. Wpływ wywierają wszystkie gospodarstwa domowe, zarówno wiejskie, jak i miejskie. Wśród gospodarstw domowych z obszarów wiejskich oddziaływanie takie dotyczy tych nierealizujących produkcji rolniczej, ale też gospodarstw właścicieli gospodarstwa rolnego. Skala tego wpływu jest zróżnicowana w zależności od struktury gospodarstwa domowego, podejmowanej aktywności zawodowej i pozazawodowej.

Jedną z wiodących determinant częstotliwości podejmowania działań prośrodowiskowych jest poziom świadomości ekologicznej obrazowany jako potrzeba poszerzenia wiedzy z zakresu środowiska. Dotychczas w polskiej literaturze z tego zakresu nie został wypracowany jeden miernik pozwalający na ocenę poziomu świadomości ekologicznej. W związku z tym istnieje potrzeba skonstruowania obiektywnego narzędzia pozwalającego na dokonywanie pomiaru świadomości ekologicznej. Pozwoli to na prowadzenie badań i podejmowanie działań z zakresu poszerzenia poziomu świadomości i wiedzy na tematy środowiskowe. Z uwagi, iż jest to czynniki najsilniej oddziałujący na podejmowanie działań prośrodowiskowych, należy rozważyć przeprowadzenie szeroko zakrojonych akcji społecznych związanych z poszerzaniem i budowaniem świadomości ekologicznej, z uwzględnieniem zarówno

korzyści ekonomicznych, jak i pozaekonomicznych z tytułu dbałości o środowisko. Działania takie stwarzać będą szansę na realizację wdrażania w gospodarstwach domowych zasad zrównoważonej konsumpcji, a przez to zrównoważonego rozwoju.

Drugą niezwykle istotną kwestią jest wdrażanie zarówno kampanii społecznych, informacyjnych propagujących ważność dbałości o środowisko skierowanych do konkretnych grup odbiorców. Wiąże się to głównie z tym, iż zarówno wiek, jak i poziom wykształcenia są kolejnymi czynnikami w największym stopniu wpływającymi na podejmowanie działań prośrodowiskowych w gospodarstwach domowych. Dlatego też należy rozważać wdrażanie w systemie edukacji zagadnień realizowanych przez dzieci i młodzież z tego zakresu, tak aby proces budowania świadomości ekologicznej rozpoczynał się od najmłodszych lat edukacji. Równie istotną kwestią jest ciągłe monitorowanie czynników wpływających na podejmowanie działań prośrodowiskowych w gospodarstwach domowych w celu korygowania wdrażanych kampanii uświadamiających znaczenie gospodarstwa domowego i jego wpływ na jakość otaczającego środowiska.

Jednocześnie biorąc pod uwagę duże niezdecydowanie kierowników gospodarstw domowych w zakresie podejmowania działań inwestycyjnych w celu montażu instalacji i urządzeń mających ochronić środowisko, należałoby poszukiwać rozwiązań pozwalających na wskazywanie pozytywnych skutków tego rodzaju aktywności – zarówno skutków ekonomicznych dla samego gospodarstwa, jak także dla środowiska stanowiącego jego otoczenia. Działania realizowane w ramach polityki państwa, dążenie do tworzenia strategii makroregionalnych powinny iść w kierunku budowania takich możliwości. Wiązać się to także powinno z poszukiwaniem rozwiązań systemowych, gdyż to one dają największe możliwości na powodzenie takich działań. Najlepszym przykładem są zmiany związane z podejściem do segregacji odpadów w związku ze zmianami w ustawodawstwie. Wskazuje to, iż czynnikiem w największym stopniu sprzyjającym kreowaniu postaw prośrodowiskowych są normy prawne.

Problematyka zachowań prośrodowiskowych gospodarstw domowych jest zagadnieniem o charakterze interdyscyplinarnym, podjęcie próby poszukiwania czynników determinujących zachowania tego podmiotu wskazuje, iż niezwykle ważnym aspektem w tym obszarze mogą być badania realizowane w ramach ekonomii behawioralnej. Pozwalać będą one na poszukiwanie czynników pozaekonomicznym wpływających na decyzje kierujących gospodarstwami domowymi. Wskazuje na potrzebę realizacji badań interdyscyplinarnych.

5. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Publikacje naukowe

Na mój dorobek składa się łącznie (według stanu liczby prac opublikowanych na 1.03.2019 r.) 74 pozycji, a w tym 68 oryginalnych opublikowanych naukowych prac twórczych. W dorobku można wyróżnić:

- 4 monografie naukowe,
- 26 oryginalnych artykułów naukowych w czasopismach z listy B MNiSW,
- 4 redakcje monografii,
- 21 rozdziałów w monografii,
- 6 publikacji w recenzowanych materiałach konferencyjnych międzynarodowych uwzględnionych w WoS.

Liczba punktów moich publikacji za lata 2002-2018 wyliczona została na podstawie:

1. wykazów czasopism naukowych ogłaszanych przez MNiSW w poszczególnych latach (artykuły w czasopismach naukowych),
2. rozporządzeń dotyczących przyznawania kategorii naukowej jednostkom naukowym oraz kryteriów i trybu przyznawania oraz rozliczania środków na działalność statutową / naukę i przedstawia się następująco:

- po uzyskaniu stopnia doktora - 458 pkt
- przed uzyskaniem stopnia doktora - 33 pkt.

Łączna liczba punktów - 491.

Szczegółowa charakterystyka dorobku naukowego została przedstawiona w tabeli poniżej.

Tabela 1. Wykaz dorobku naukowego dr Agnieszki Siedleckiej z okresu 2002-2018

Kategoria	Przed doktoratem	Po uzyskaniu stopnia doktora	Łączna liczba prac
Monografie naukowe	-	8 (5)	8 (5)
Artykuły naukowe w czasopismach, w tym:	1 (1)	25 (14)	26 (15)
- w czasopismach polskich (z wykazu MNiSW) z listy A	-	1 (1)	1 (1)
- w czasopismach polskich (z wykazu MNiSW) z listy B	-	23 (12)	23 (12)
- w czasopismach zagranicznych (spoza wykazu MNiSW)	-	-	-
- w czasopismach naukowych (spoza wykazu MNiSW)	1 (1)	1 (1)	2 (2)
Rozdziały w monografiach	8 (5)	13 (9)	21 (14)
Recenzowane materiały pokonferencyjne zagraniczne*	2 (1)	8 (2)	10 (3)
Recenzowane materiały pokonferencyjne polskie	6 (3)	-	6 (3)
Nierecenzowane materiały pokonferencyjne zagraniczne	-	-	-
Ekspertyzy i raporty z badań	-	3 (3)	3 (3)
Ogółem oryginalnych naukowych prac twórczych	11 (7)	57 (33)	68 (40)
Ogółem	17 (10)	57 (33)	74 (43)

Źródło: na podstawie bazy afiliowanych publikacji pracownikó naukowych zatrudnionych w PSW, Biblioteka PSW; w nawiasach podano liczbę prac wykonanych we współautorstwie; *artykuły zamieszczone w tych materiałach zaliczyłam do oryginalnych naukowych prac twórczych.

Moje artykuły naukowe były publikowane między innymi w takich **czasopismach jak:** „Barometr Regionalny. Analizy i Prognozy”, „Humanities and Social Science”, „Journal of Agribusiness and Rural Development”, „Konsumpcja i Rozwój”, „Modern Management Review”, „Prace Naukowe Uniwersytetu we Wrocławiu”, „Roczniki Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu”, „Studia Ekonomiczne i Regionalne”, Zeszyty Naukowe SGGW „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, Zeszyty Naukowe SGGW „Polityki Europejskie, Finanse i Marketing”, Zeszyty Naukowe SGGW „Turystyka i Rozwój Regionalny”, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”.

Ponadto chciałam nadmienić, iż 16 opracowań w materiałach pokonferencyjnych zarówno krajowych, jak i zagranicznych było recenzowanych. Poza uzyskaniu stopnia doktora artykuły lokowane były w zagranicznych materiałach pokonferencyjnych celem umiędzynarodowienia dorobku i wyników realizowanych prac badawczych.

Sumaryczny Impact Factor moich publikacji naukowych według listy Journal Citation Reports to 1.556. Liczebność i cytowalność opublikowanego dorobku według baz przedstawia się następująco:

Tabela 2. Liczba publikacji i cytowań w bazach według stanu na 21.01.2019 r.

Nazwa bazy	Liczba publikacji naukowych w bazie	Liczba cytowań publikacji według bazy	Indeks Hirscha publikacji według bazy
WoS	6	1	1
BazEkon	3	3	1
Publish or Perish	41	21	3
Google Scholar	43	19	3

Źródło: opracowanie własne na podstawie baz: WoS, BazEkon, Publish of Perish oraz Google Scholar

Udział w projektach badawczych

1. Uczestnictwo w projektach przed uzyskaniem stopnia doktora:

- a. Byłam wykonawcą w projekcie kierowanym przez prof. zw. dr. hab. Mieczysława Adamowicza realizowanym w okresie 1.09.2001-31.08.2004 pt. „Rola podmiotów gospodarczych, instytucji i społeczności lokalnych w zrównoważonym rozwoju wsi i rolnictwa” ogólnym celem badań była identyfikacja czynników dynamizujących i hamujących rozwój wsi i rolnictwa, głównie w skali lokalnej, ale także podjęłam próbę uogólnienia wyników tych badań na skalę regionalną i krajową. Przedmiotem badań były podstawowe podmioty gospodarcze: gospodarstwa domowe, przedsiębiorstwa, firmy, drobne podmioty gospodarcze prowadzące działalność produkcyjną i usługową na wsi, banki spółdzielcze, szkoły wiejskie, jednostki samorządu terytorialnego reprezentujące społeczeństwo lokalne na szczeblu gmin oraz instytucje społeczne i organizacje pozarządowe w środowisku wiejskim.

- b. Byłam wykonawcą w projekcie kierowanym przez prof. zw. dr. hab. Mieczysława Adamowicza realizowanym w okresie 1.02.2001-31.01.2004 pt. **„Adaptacja gospodarstw domowych na obszarach wiejskich w procesach transformacji ekonomiczno-społecznej, integracji europejskich i globalizacji** (projekt badawczy wykonywany w SGGW w Warszawie, w ramach dotacji na badania własne). Projekt na dofinansowanie międzynarodowego grantu pt. „Rural Development Research Project in Poland” planowanego na lata 2001-2004 na kwotę 40 000 USD (180.000 zł). Przyznany przez Jurzykowski Foundation poprzez i przy współpracy Cornell University (USA) oraz uniwersytetami w Godollo (Węgry) i Nitra (Słowacja).

W problematyce rozwoju wsi, której głównym celem jest zbliżenie Polski do poziomu najbardziej rozwiniętych państw europejskich, istotne znaczenie ma wybór wzorców, metod i sposobów rozwoju uzależnionych od sposobu zachowania się podstawowych podmiotów gospodarczych. Takimi są gospodarstwa domowe oraz przedsiębiorstwa i instytucje działające na rzecz rozwoju wsi. Bardzo ważny jest także kształt i charakter polityki gospodarczo-społecznej państwa. Projekt stawiał sobie za cel poznanie kierunków i czynników rozwoju wsi tkwiących wewnątrz gospodarstw domowych oraz 3 kierunków i czynników wpływających na postawy, zachowania i aktywność (członków) tych gospodarstw.

- c. Byłam głównym wykonawcą grantu promotorskiego KBN, kierowanego przez prof. zw. dr. hab. Mieczysława Adamowicza pt. **„Adaptacja wiejskich gospodarstw domowych do warunków gospodarki rynkowej”**. Głównym celem badań było poznanie i ocena stanu i kondycji wiejskich gospodarstw domowych oraz ich zmian i dostosowań do warunków stworzonych przez transformację systemu społeczno-ekonomicznego oraz globalne przemiany ustrojowe.

2. Prowadzone po uzyskaniu stopnia doktora badania naukowe realizowane były głównie w ramach krajowych projektów badawczych:

1. Byłam zastępcą kierownika w projekcie pt. „Determinanty aktywności zawodowej osób niepełnosprawnych zamieszkałych na obszarach wiejskich” finansowanym ze środków PFRON (Umowa nr 3/4/WRP/B/08 o finansowaniu projektu badawczego zawarta została 15.09.2008 r.). Projekt był realizowany od 1.08.2008 r. do 31.12.2011 r. Funkcję kierownika pełniłam w okresie od 1.08.2008 do 31.03.2010. Mój udział w projekcie polegał na opracowaniu koncepcji badań gospodarstw domowych, udziale w przygotowaniu autorskiego narzędzia badawczego, na koordynacji części badań terenowych, realizacji badań pilotażowych, przygotowaniu ekspertyzy z badań pracodawców, organizacji konferencji naukowej i szeregu innych działań.
2. Byłam głównym wykonawcą projektu badawczego pt. „Ekologiczne uwarunkowania i czynniki rozwoju funkcji gospodarczych na obszarach przyrodniczo cennych województwa lubelskiego” – projekt badawczy Narodowego Centrum Nauki

z zakresu badań podstawowych SONATA nr 2011/01/D/HS4/03927, projekt realizowany w okresie od 20.12.2011 r. do 19.12.2015 r. przez PSW im. Papieża Jana Pawła II w Białej Podlaskiej. Zespół naukowy składał się z trzech osób. Kierownikiem projektu była dr hab. Danuta Guzal-Dec, wykonawcą – dr inż. Magdalena Zwolińska-Ligaj. Ja byłam odpowiedzialna merytorycznie za przydzielony obszar badawczy dotyczący funkcjonowania wiejskich gospodarstw domowych na obszarach przyrodniczo cennych.

3. Byłam kierownikiem 2 projektów badawczych PSW finansowanych ze środków na badania statutowe:
 - a. „Gospodarstwo domowe a środowisko przyrodnicze” rok 2017.
 - b. „Konsumpcja wiejskich i miejskich gospodarstw domowych w latach 2012-2016” (rok 2017).

Udział w konferencjach

W całym okresie pracy naukowej uczestniczyłam aktywnie w 24 konferencjach. W 21 z nich wygłosiłam referaty (informacje w załączniku 3 pkt II.I i III.B). Jako wyróżnienie poczytuję wystąpienie w sesji plenarnej konferencji a temat: Miejsce hotelarstwa we współczesnym rynku turystycznym oraz członkostwo w Radzie Programowej Konferencji organizowanej z Instytutem Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – Państwowy Instytut Badawczy w Puławach na temat: „Wpływ Wspólnej Polityki Rolnej na regionalne zróżnicowanie zmian w produkcji rolniczej w Polsce” (informacje w załączniku 3 pkt III.B).

Brałam czynny udział w 12 komitetach organizacyjnych konferencji międzynarodowych i krajowych, w tym byłam sekretarzem XXIII Kongresu SERiA, „Biogospodarka w rozwoju wsi i agrobiznesu” w 2016 (informacje w załączniku 3 pkt III.C).

Uczestnictwo w międzynarodowych zespołach badawczych

Aktywnie uczestniczę w pracach dwóch międzynarodowych zespołów badawczych:

1. Szent Istvan University, Institute of Regional Economics and Rural Development Faculty of Economics and Social Sciences – współpraca od 20.12.2016 roku.
2. Faculty of Business and Economics Mendel University Brno Republika Czeska - współpraca w realizacji dwóch tematów badawczych: „Determinanty procesów konsumpcyjnych polskich i czeskich gospodarstw domowych” oraz „Problematyka marnotrawstwa żywności w gospodarstwach domowych” – od 20.10.2017 roku (informacje w załączniku 3 pkt III.F).

Jestem również promotorem pomocniczym pracy doktorskiej mgr Tomasz Kossowski „Fundusze europejskie jako czynnik poprawy poziomu życia na przykładzie Miasta Zamość”. Promotor dr hab. Piotr Gradziuk (informacje w załączniku 3 pkt III.K).